

УДК 37.035.01

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-2-36>

Валентна МІРОШНІЧЕНКО,

orcid id 0000-0002-3931-0888

доктор педагогічних наук, професор,

начальник кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін

Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

(Хмельницький, Україна) mvi_2016@ukr.net

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З «АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ШКОЛИ» ЗІ СЛУХАЧАМИ АД'ЮНКТУРИ

Стаття присвячена обґрунтуванню методики проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури.

Автором враховано, що оволодіння методикою проведення занять з будь-якої навчальної дисципліни (освітньої компоненти) передбачає не лише надання теоретичних знань ад'юнктам, а отримання ними знань як інструменту побудови ефективної педагогічної діяльності в різноманітних умовах, які постійно змінюються.

Охарактеризовано мету та завдання «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи». Звертається увага на знання та уміння, якими має оволодіти ад'юнкт, який успішно завершив вивчення цієї дисципліни.

Автор трактує методику проведення занять як сукупність способів організації практичної й теоретичної діяльності ад'юнктів і науково-педагогічного складу, що зумовлений закономірностями й специфікою навчальної дисципліни. Спосіб організації цієї діяльності передбачає оптимальну сукупність методів, їх грамотне поєднання і комбінування. Вважаємо доцільним поєднання традиційних методів з інноваційними.

Висловлюється думка, що методику проведення занять з цієї дисципліни можна представити у вигляді організаційно-цільового та навчально-результативного компонентів. Організаційно-цільовий компонент методики відображається в меті вивчення з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи». Його реалізація здійснюється шляхом вирішення завдань вивчення курсу. Навчально-результативний компонент методики охоплює безпосередньо комплекс форм, методів і прийомів проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури. Передбачає проведення лекцій, практичних та семінарських занять.

Діагностики засвоєння ад'юнктами знань з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» відбувається за допомогою проведення тестування, анкетування, опитування, бесіди, самоконтролю, заліку тощо.

Обґрунтована методика відповідає такому призначенню освітньо-наукового рівня вищої освіти, як формування у ад'юнктів системи педагогічних компетентностей, необхідних у професійній діяльності офіцера з рівнем кваліфікації «доктор філософії з наук про освіту»; розвиток у офіцерів магістратури здатності застосовувати педагогічну компетентність у повсякденній діяльності, розвивати у ад'юнктів здатність до самоосвіти та саморозвитку.

Ключові слова: *методика, метод навчання, навчальна дисципліна, мета та завдання навчальної дисципліни, методика проведення заняття, актуальні проблеми педагогіки вищої військової школи, слухачі ад'юнктури.*

Valentina MIROSHNICHENKO,

orcid id 0000-0002-3931-0888

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Head of the Psychology, Pedagogy and Social and Economic Disciplines Department

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

(Khmelnyskyi, Ukraine) mvi_2016@ukr.net

METHODS OF CONDUCTING CLASSES ON «CURRENT PROBLEMS OF PEDAGOGY OF HIGHER MILITARY SCHOOL» WITH LISTENERS OF ADJUNCTURE

The article is devoted to the substantiation of the methodology of conducting classes on «Actual problems of pedagogy of higher military school» with students of postgraduate studies.

The author takes into account that mastering the method of conducting classes in any discipline (educational component) involves not only providing theoretical knowledge to associate professors, but their acquisition of knowledge as a tool for building effective teaching in a variety of conditions that are constantly changing.

The purpose and tasks of «Actual problems of pedagogy of higher military school» are described. Attention is paid to the knowledge and skills that must be mastered by an adjunct who has successfully completed the study of this discipline.

The author interprets the methodology of classes as a set of ways to organize the practical and theoretical activities of associate professors and scientific and pedagogical staff, which is due to the laws and specifics of the discipline. The method of organizing this activity involves the optimal set of methods, their competent combination and combination. We consider it expedient to combine traditional methods with innovative ones.

It is believed that the methodology of classes in this discipline can be represented in the form of organizational-target and educational-effective components. The organizational and target component of the methodology is reflected in the purpose of studying «Actual problems of pedagogy of higher military school». Its implementation is carried out by solving the problems of studying the course. The educational and effective component of the methodology directly covers a set of forms, methods and techniques of conducting classes on «Actual problems of pedagogy of higher military school» with students. Provides for lectures, practical and seminar classes.

Diagnosis of the acquisition of knowledge by adjuncts on «Actual problems of pedagogy of higher military school» is carried out through testing, questionnaires, surveys, interviews, self-monitoring, credit, etc.

The substantiated technique corresponds to such purpose of educational and scientific level of higher education, as formation at adjuncts of system of the pedagogical competences necessary in professional activity of the officer with a qualification level «the doctor of philosophy on sciences of education»; development of master's officers' ability to apply pedagogical competence in everyday activities, to develop the ability of associate professors to self-education and self-development.

Key words: *methods, teaching methods, academic discipline, purpose and tasks of academic discipline, methods of conducting classes, current problems of pedagogy of higher military school, postgraduate students.*

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На сучасному етапі вища військова школа повинна забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців, спроможних самостійно і творчо мислити, грамотно застосовувати отримані знання, уміння й навички під час оперативно-службової діяльності. Особливого значення набуває підготовка висококваліфікованих офіцерів, які здатні спрямувати свої зусилля на інноваційне перетворення професійної підготовки фахівців з метою забезпечення потреб Державної прикордонної служби України. Сучасному процесу професійної підготовки необхідні офіцери, які володіють відповідною підготовкою у галузі педагогіки вищої військової школи, а саме: основами знань з дидактичних основ військової професійної освіти (зміст освіти, методи навчання, форми теоретичної та практичної підготовки у вищих військових навчальних закладах, основи діагностики та контролю у вищих військових навчальних закладах), якостями сміливої творчої особистості офіцера-вихователя, що знаходиться в постійному творчому пошуку, забезпечуючи оптимізацію процесу навчання курсантів (підпорядкованого персоналу).

Специфіка освітнього процесу у вищому військовому навчальному закладі вимагає від викладача єдності педагогічних знань та педагогічної дії. Саме на це спрямована певною мірою методика викладання кожного із освітніх компонентів освітньо-наукової програми навчання ад'юнктів, зокрема «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Теоретичну основу

нашого дослідження складають праці військових педагогів, які займалися проблемою навчання військовослужбовців, зокрема офіцерів-прикордонників (І. Блощинський, О. Діденко, Д. Іщенко). Особливу цікавість становлять праці таких вчених, як Н. Грицяк, С. Капітанець (підвищення кваліфікації керівних кадрів), С. Білявець, В. Веретільник, О. Торічний (розвиток професійної компетентності офіцерів-прикордонників). Становлять інтерес результати вивчення праць педагогів щодо підвищення ефективності професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів та формування їх професійної компетентності (О. Луцький, Р. Мішенюк), а також методики викладання в ад'юнктурі (І. Почекалін).

Зокрема, погоджуємося, що «методика базується на сучасних психолого-педагогічних теоріях: теорії професійного становлення особистості в системі вищої освіти (В. Адольф, В. Кагерманьян, В. Краєвський, І. Лернер та ін.); теоретико-методологічній концепції педагогічної освіти (А. Вербицький, В. Данильченко, В. Сластьонін та ін.); теорії проблемного навчання; оптимізації процесу навчання; системної організації навчання; керування процесом навчання. Основою методики є суб'єкт-суб'єктна форма взаємовідносин усіх учасників освітнього процесу, що передбачає мотивовану діяльність ад'юнкта як суб'єкта вдосконалення своїх лідерських, організаторських і комунікативних якостей, формування відповідних компетентностей» (Мірошніченко, 2018:10), передбачених освітньо-науковою програмою.

Наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться у зазначених вище та інших наукових дослідженнях, мають велику цінність для вирішення проблеми розроблення методики про-

ведення занять з окремих навчальних дисциплін для різних категорій здобувачів вищої освіти. Але у згаданих та інших дослідженнях в прямій постановці не порушувались питання методики проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури.

Метою статті є обґрунтування методики проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Закону України «Про вищу освіту» (2014) ад'юнкт – це особа, зарахована до вищого військового навчального закладу (вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання) для здобуття ступеня доктора філософії. Як особа, яка має військове звання офіцерського складу, в установленому порядку зарахована до вищого військового навчального закладу (вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання), а саме Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, з метою здобуття вищої освіти, ад'юнкт має статус слухача вищого військового навчального закладу. Водночас, статус «ад'юнкт» мають особи офіцерського складу, які навчаються в ад'юнктурі навчального закладу для здобуття ступеня доктора філософії (2021).

Оволодіння методикою проведення занять з будь-якої навчальної дисципліни (освітньої компоненти) передбачає не лише надання теоретичних знань ад'юнктам, а отримання ними знань як інструменту побудови ефективної педагогічної діяльності в різноманітних умовах, які постійно змінюються.

Нами взято до уваги позицію, що «Кожний вищий навчальний заклад створює свою базу найбільш часто використовуваних інноваційних методик із врахуванням специфіки особливостей спеціальностей, фахівців з яких готує конкретний навчальний заклад, науково-педагогічного складу, контингенту здобувачів вищої освіти, матеріально-технічного забезпечення та ін. Сукупність цих методик утворює методичну скарбницю, як кожного конкретного вищого навчального закладу, так і національної вищої школи загалом, яка свідчить про кропітку роботу щодо утвердження європейських якостей у вищій освіті України» (Мірошніченко, 2016:95).

З метою розроблення методики проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури зупинимось на характеристиці мети та завдань цієї освітньої компоненти.

Як зазначається в силабусі, метою вивчення навчальної дисципліни «Актуальні проблеми педагогіки вищої військової школи» є таке:

глибоке засвоєння та розуміння ад'юнктами уявлень щодо розкриття змісту педагогічної діяльності офіцера в підрозділі,

опанування педагогічним інструментарієм роботи з персоналом прикордонних підрозділів органів охорони державного кордону,

вивчення теоретичних і методичних основ військової педагогіки,

вивчення особливостей впровадження сучасних особистісно-орієнтованих технологій навчання і виховання персоналу,

забезпечення ад'юнктів знаннями основ вдосконалення професійної педагогічної майстерності, навичками і вміннями навчальної і виховної роботи.

Ад'юнкт, який успішно завершив вивчення дисципліни «Актуальні проблеми військової педагогіки», має знати:

загальні поняття про особливості педагогічного впливу на особистість, методи його дослідження;

педагогічну характеристику професійної діяльності персоналу прикордонних підрозділів органів охорони державного кордону;

структурні компоненти особистості прикордонника та прикордонного колективу, вплив групових процесів на особистість прикордонника;

основи педагогічного забезпечення підготовки прикордонного персоналу;

шляхи вирішення конфліктів в умовах професійної діяльності; – виникнення і розвиток військової педагогіки;

сутність військово-педагогічного процесу та його закономірності;

питання військової дидактики (принципи, методи, види і форми навчання), сутність діагностики навчання;

основні положення теорії виховання (закономірності, принципи, методи, шляхи і форми);

керівництво виховною роботою;

сутність, шляхи і методи самовиховання і керівництво ним;

сутність педагогічної майстерності педагога і шляхи її вдосконалення.

Ад'юнкт, який успішно завершив вивчення дисципліни «Актуальні проблеми військової педагогіки», має вмінти:

застосовувати отримані знання у процесі практичної діяльності, при вирішенні завдань професійної підготовки персоналу підрозділів органів охорони державного кордону;

вивчати індивідуально-психологічні особливості персоналу та враховувати їх у роботі щодо формування та згуртування прикордонного колективу;

прогнозувати та розв'язувати проблемні ситуації серед персоналу, запобігати їх виникненню;

навчати та виховувати підлеглих, регулювати їх взаємовідносини згідно вимог статутів;

використовувати набуті знання в процесі практичної діяльності; – вирішувати завдання з навчання персоналу;

здійснювати роботу з виховання у підлеглих ділових і морально-психологічних якостей;

проводити роботу із зміцнення дисципліни та правопорядку; удосконалювати особисту педагогічну майстерність і вміння застосовувати її в майбутній педагогічній роботі.

Ми розуміємо методику проведення занять як сукупність способів організації практичної й теоретичної діяльності ад'юнктів і науково-педагогічного складу, що зумовлений закономірностями й специфікою навчальної дисципліни. Спосіб організації цієї діяльності передбачає оптимальну сукупність методів, їх грамотне поєднання і комбінування. Вважаємо доцільним поєднання традиційних методів з інноваційними. З урахуванням того, що кожен метод складається з окремих прийомів, то методика являє собою досить складну комбінацію цих прийомів – оригінальну та неповторну для кожної педагогічної актуальної проблемної ситуації, що може мати місце у вищій (в тому числі – військовій) школі. Причому відмінністю вищої військової школи від вищої школи загалом є значний відсоток унормованості як майбутньої професійної діяльності здобувачів вищої освіти, так і самого освітнього процесу, розпорядку дня, чого вимагає військово-професійне середовище.

Відомо, що метод – це спосіб досягнення мети, або шлях до мети. З огляду на те, що навчання – є двосторонньою діяльністю, метод навчання – це спосіб взаємопов'язаної діяльності викладача та слухачів, спрямований на засвоєння знань, формування умінь і навичок, оцінювання професійних та інтелектуальних здібностей слухачів як майбутніх спеціалістів за фахом (Почекалін, 2018).

Водночас, з урахуванням наукової позиції, що «методика навчання є способом організації практичної й теоретичної діяльності слухачів і науково-педагогічного складу, зумовленим закономірностями й особливостями змісту цих дисциплін» (Мірошніченко, 2018:9), а також з аналізу творчого доробку сучасних науковців із проблемами дослідження, специфіки викладання

у вищому військовому навчальному закладі, досвіду практичної діяльності щодо проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури методикою проведення занять з цієї дисципліни можна представити у вигляді організаційно-цільового та навчально-результативного компонентів. Організаційно-цільовий компонент методики відображається в меті вивчення з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи». Його реалізація здійснюється шляхом вирішення завдань вивчення курсу.

Основними завданнями вивчення «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» є ознайомити ад'юнктів з:

історичними аспектами розвитку військово-педагогічної теорії та практики в історії людства та українського суспільства;

сучасними військовими психолого-педагогічними підходами до організації та проведення військового освітнього процесу;

сучасною концептуальною моделлю військово-педагогічного процесу, компонентами цієї моделі, її структурою та функціями;

особистісним аспектом військово-педагогічного процесу та психолого-педагогічним аспектом формування суб'єкт-суб'єктних взаємин у ньому;

методичними основами освітньої діяльності військового педагога тощо.

Навчально-результативний компонент методики охоплює безпосередньо комплекс форм, методів і прийомів проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури. Передбачає проведення лекцій, практичних та семінарських занять.

Що стосується діагностики засвоєння ад'юнктами знань з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи», то вона відбувається за допомогою проведення тестування, анкетування, опитування, бесіди, самоконтролю, заліку тощо.

Згідно класифікації інноваційних методів навчання, запропонованої В. Морозовим, останні поділяються на проектні, лабораторні та інтегровані (Морозов, 2014:37). Так, метод «групового обговорення» є інтегрованим (комплексним), оскільки передбачає здійснення навчання за певними темами-комплексами, що містять матеріали суміжних навчальних дисциплін. Саме тому цей метод, на нашу думку, є ефективним для проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури. Так, наприклад, обговорюючи про-

блемний матеріал з теми 4 «Методика розв'язання педагогічних ситуацій у вищій військовій школі» ад'юнкти мають змогу застосовувати теоретичні знання з навчальних дисциплін, що є освітніми компонентами на різних рівнях освіти. Наприклад, із «Загальної психології» (бакалаврський рівень), «Методики викладання у вищій школі» (магістерський рівень), «Психологічного забезпечення освітнього процесу» (освітньо-науковий рівень), «Лідерства у військовій освіті» (освітньо-науковий рівень) тощо.

Метод «педагогічних ситуацій» доцільно використовувати для визначення рівня сформованості педагогічних здібностей ад'юнктів. Викладач інструктує, що із запропонованих складних педагогічних ситуацій необхідно вибрати варіант реагування у кожній ситуації такий, який, на думку ад'юнктів, є найбільш правильним. Обирається тільки один варіант відповіді і зазначається у бланку відповідей. Далі за допомогою таблиці інтерпретуються результати. Здатність правильно розв'язувати педагогічні проблеми визначається за набраною сумою балів. Вважаємо, такий метод доцільно застосовувати як найчастіше на практичних заняттях.

Висновки. Отже, обґрунтована нами методика проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури відповідає такому призначенню освіт-

ньо-наукового рівня вищої освіти, як формування у ад'юнктів системи педагогічних компетентностей, необхідних у професійній діяльності офіцера з рівнем кваліфікації «доктор філософії з наук про освіту»; розвиток у офіцерів магістратури здатності застосовувати педагогічну компетентність у повсякденній діяльності, розвивати у ад'юнктів здатність до самоосвіти та саморозвитку.

Вважаємо, використання згаданих та будь-яких інших методів в межах методики проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури має відбуватися комплексно, з дотриманням принципів науковості, гнучкості, доступності, зв'язку теорії з практикою, активності ад'юнктів тощо.

Безумовно, надання переваги інноваційним методам проведення занять з «Актуальних проблем педагогіки вищої військової школи» зі слухачами ад'юнктури сприятиме покращенню реалізації завдань цієї навчальної дисципліни. Водночас, це вимагає системної роботи щодо підвищення рівня підготовки науково-педагогічних кадрів з метою розвитку їх кваліфікаційної спроможності до роботи в умовах навчання за освітньо-науковими програмами; по-друге, наблизити військову освіту до реальних вимог військової діяльності. Це становить **перспективу** подальших наукових пошуків з окресленої проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мірошніченко А.А. Методика формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикоронників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2018. 20 с.
2. Про вищу освіту : Закон України від від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004 (або URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>).
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 року № 467 «Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-p#Text>
4. Мірошніченко В.І. Методика проведення індивідуальних занять з юридичних дисциплін історичного та теоретичного блоку. *Innovative educational technologies: european union experience and its implementation to the training of lawyers: scientific and pedagogical internship* (Sladkovo, Slovak Republic, 26–28 December, 2016). Sladkovo, Slovak Republic, 2016. P. 93–95.
5. Почекалін І.М. Методика проведення занять з порівняльної професійної педагогіки зі слухачами ад'юнктури. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : Педагогіка. 2018. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2018_2_13
6. Morozov V. The philosophy innovation in teaching process. *Higher education Ukraine*. 2014. № 2. p. 36–39.

REFERENCES

1. Miroshnichenko A.A. (2018) *Metodyka formuvannia fakhovykh komandyrskykh kompetentnostei maibutnykh ofitseriv-prykoronnykiv u protsesi vyvchennia zahalnoviiskovykh dystsyplin* [Methods of forming professional commanding competencies of future officers-defenders in the process of studying general military disciplines]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, 2018. 20 s. [in Ukrainian].
2. Pro vyshchu osvitu (2014) [About higher education]: *Zakon Ukrainy vid vid 01.07.2014 № 1556-VII // Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2014, № 37-38, st. 2004 (abo URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>). [in Ukrainian].
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 travnia 2021 roku № 467 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vyshchi viiskovi navchalni zaklady» (2021) [On approval of the Regulations on higher military educational institutions]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-p#Text>. [in Ukrainian].

-
4. Mirosnichenko V.I. (2016) *Metodyka provedennia individualnykh zaniat z yurydychnykh dystsyplin istorychnoho ta teoretychnoho bloku*. [Methods of conducting individual classes in legal disciplines of the historical and theoretical block] *Innovative educational technologies: european union experience and its implementation to the training of lawyers: scientific and pedagogical internship* (Sladkovo, Slovak Republic, 26–28 December, 2016). Sladkovo, Slovak Republic, 2016. P. 93–95. [in Ukrainian].
  5. Pochekalin I.M. (2018) *Metodyka provedennia zaniat z porivnialnoi profesiinoi pedahohiky zi slukhachamy adiunktury*. [Methods of conducting classes on comparative professional pedagogy with postgraduate students] *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Seriya : Pedahohika. 2018. Vyp. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2018_2_13[in Ukrainian].
  6. Morozov V. (2014) The philosophy innovation in teaching process. *Higher education Ukraine*. 2014. № 2. p. 36–39. .